

Doc. dr. sc. Sandra Samardžić

Pravni fakultet Sveučilišta u Novom Sadu (Srbija)

E-pošta: sandra.samardzic@pf.uns.ac.rs

Doc. dr. sc. Stefan Samardžić

Pravni fakultet Sveučilišta u Novom Sadu (Srbija)

E-pošta: ssamardzic@pf.uns.ac.rs

Pregledni znanstveni članak / Review paper

DOI: <https://doi.org/10.25234/dosd/36514>

FENOMEN ŠKOLSKOG NASILJA I KAZNENOPRAVNI MEHANIZMI ZAŠTITE OSOBA ZAPOSLENIH U ODGOJNO- OBRAZOVNIM USTANOVAMA U REPUBLICI SRBIJI*

S a ž e t a k

Fenomen školskog nasilja postaje sve izraženiji problem suvremenog društva, unatoč postojanju razvijenih mehanizama pravne zaštite prava djeteta. Iako je zaštita djece legitimni cilj suvremenih pravnih sustava, sve češće se javlja potreba za balansiranjem prava djeteta sa zaštitom drugih aktera u odgojno-obrazovnom procesu, naročito zaposlenih u tim ustanovama. Rad se fokusira na različite oblike nasilja koji se javljaju u školskom okruženju. Naime, s jedne strane analizira se vršnjačko nasilje, ali i nasilje koje je usmjereno prema nastavnom osoblju, koje se i dalje nalazi na margini stručne i javne pozornosti. Poseban naglasak usmjeren je na analizu normativnog okvira Republike Srbije, s naglaskom na kaznenopravnim mehanizmima zaštite zaposlenih u školama. Rad teži ukazati na potrebe unaprjeđenja sveobuhvatnog pristupa ovom problemu, odnosno da stalne i (katkad) ishitrene izmjene normativnih rješenja nisu jedini adekvatan način te da je za stvaranje sigurnog i dostojanstvenog školskog okruženja nužna dublja institucionalna i društvena transformacija.

Ključne riječi: *prava djeteta, zakonodavni okvir u obrazovanju, nasilje u školi, nasilje nad zaposlenima u obrazovanju, kaznenopravna zaštita*

* Članak je rezultat rada na projektu „Pravna tradicija i novi pravni izazovi“ za 2025. godinu.

Ovaj je rad licenciran pod licencom CC BY-NC 4.0 © autor(i). / This work is licensed under a CC BY-NC 4.0 license © author(s).

1. UVOD

Od najstarijih koncepata u kojima su roditelji imali vlast nad djecom kao nad stvarima te su mogli neograničeno raspolagati njima, kroz stoljetni razvoj došlo je do koncepta dječjih prava, koji označava početak ograničavanja roditeljske moći. Razvoj i unaprijeđenje prava djeteta može se promatrati kao nastavak procesa evolucije općih ljudskih prava, koja su oslobodila odrasle od paternalističkog nadzora države. Ovi procesi su, u biti, paralelni. Kao što su se s razvojem ljudskih prava pojedinci oslobađali odluka koje je država donosila „u njihovo ime i u njihovu najboljem interesu“, bilo da je ta vlast bila u rukama monarha ili vladajuće skupine, tako su prava djeteta, premda kasnije u povijesti, započela razvoj koji je ograničio mogućnosti roditelja da upravljaju životima svoje djece „u njihovu najboljem interesu“. Razvoj autonomije pojedinca nije se odnosio samo na oslobođenje od državne kontrole, već je uključivao i oslobođenje djece od roditeljske vlasti.

Priznavanje i zaštita dječjih prava, prije svega, ipak ovisi o političkoj volji, a tek potom i pravnici mogu predložiti najpogodnije normativne metode za njihovu zaštitu u konkretnom pravnom sustavu (Freeman, 1983, 39). Međutim, priznanje djetinjstva kao posebne vremenske odrednice ove kategorije subjekata, rezultat je novije povijesti. Neki autori i dalje smatraju da tendencija razvoja prava, bilo da je riječ o proširenju kruga prava ili o povećanju razine prava već postojećih grupa, može dovesti do njihova obezvrjeđivanja, povlačeći paralelu s inflacijom (Archard, 2004, 54).

Pitanje reguliranja dječjih prava razlikovalo se tijekom vremena te su tako zagovornici liberalizma smatrali da djeca trebaju imati ista prava kao i odrasli, odnosno da se ne smije praviti razlika između djece i odraslih (vidi više: Holt, 2013; kao i Farson, 1974), dok su s druge strane zagovornici protekcionizma imali potpuno drukčiji stav, a to je da je djeci nužna zaštita i da je autonomija, odnosno pravo na samoodređenje prilično važno da bi se prepustilo djeci (vidi više: Goldstein i sur., 1979).

Pri razmatranju dječjih prava nužno je u obzir uzeti različite aspekte djetinjstva i u skladu s tim pružiti djeci i zaštitu, ali i izvjesnu autonomiju, odnosno pravo na samoodređenje, što na kraju krajeva i jest pristup koji je prihvaćen u Konvenciji UN-a o pravima djeteta (Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 15/90, Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, broj 4/96, 2/97; u nastavku: Konvencija o pravima djeteta, Konvencija), koja predstavlja prvi, sveobuhvatni međunarodni akt, posvećen isključivo pravima djece.

U suvremenom društvenom kontekstu prava djeteta više su nego ikad prije formalno zajamčena brojnim međunarodnim i nacionalnim pravnim aktima. Ipak, unatoč značajnom normativnom okviru, svjedoci smo sve izraženije pojave nasilja među djecom, koje je usmjereno kako prema vršnjacima, tako i, u određenoj mjeri, prema odraslim autoriteti-

ma. Važno je napomenuti da problem nasilja nije nov fenomen. Naime, još 1996. godine nasilje je prepoznato kao rastući globalni problem. Tada je, na 49. zasjedanju Svjetske zdravstvene organizacije usvojena Rezolucija WHA49.25, kojom je nasilje označeno kao jedan od ključnih izazova za javno zdravstvo na globalnoj razini (WHA, 1996).¹

Statistike različitih država iz različitih dijelova svijeta pokazuju da djeca danas pokazuju agresiju u mnogo većem stupnju nego prije, dok su im, s druge strane prava zajamčena preko velikog broja međunarodnih i nacionalnih dokumenata. Uzroci takvog ponašanja mogu biti brojni i nalaziti se u različitim sferama života. Neka istraživanja pokazuju, na primjer, i da su važni prediktori za pojavu nasilja mali razredi, problemi u ponašanju, seoske škole, osobe muškog spola, prosječno/iznadprosječno postignuće, male škole i problemi s emocionalnim zdravljem (Woods i Wolke, 2004, 150).

Budući da se djecom, prije svega u obiteljskom pravu, smatraju osobe do navršene 18. godine života, očekivano je i da se najveći broj slučajeva nasilja koji uključuje djecu događa u samoj školi ili u vezi sa školom.²

Nasilje u školama, koje posljednjih nekoliko godina pa i desetljeća poprima sve izraženije razmjere, postalo je predmet ozbiljne zabrinutosti kako stručne, tako i šire javnosti. Kao odgovor na ovu pojavu, normativni sustav je generirao niz mjera s ciljem osiguranja odgovarajuće pravne zaštite i pronalaska adekvatnih rješenja. Ipak, ostaje otvoreno pitanje u kojoj mjeri postojeći pravni okvir i implementirane mjere imaju kapacitet učinkovitog adresiranja ovog društvenog fenomena, odnosno obuhvaćaju li u dovoljnoj mjeri bitne, sustavne uzroke nasilja u obrazovnom kontekstu.

Iako je nasilje u školi danas sveprisutno u gotovo svim dijelovima svijeta, u ovom radu ukazat će se na ovaj problem u okvirima nacionalnih granica Republike Srbije, kako s aspekta postojećih podataka o učestalosti ovog problema, tako i s aspekta važećih propisa. Također, naglasak je dobrim dijelom usmjeren prema nasilju kojem su u školama izloženi zaposlenici (najčešće iz redova nastavnog osoblja – nastavnici, odnosno profesori), kao oblik nasilja o kojem se ne govori dovoljno i o kojem ne postoji zadovoljavajući broj istraživanja, a koje se neupitno događa i prijeti ozbiljnoj ugrozi kvalitete budućeg obrazovanja najmlađe kategorije stanovništva. U tom smislu, detaljnije su analizirane izmjene kaznenog zakonodavstva koje su poduzete radi veće zaštite osoba zaposlenih u obrazovanju.

¹ U Skandinaviji, osobito u Norveškoj, još tijekom 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća provedena su prva sveobuhvatna istraživanja vršnjačkog nasilja, potaknuta, među ostalim, tragičnim slučajevima samoubojstva djece 1982. godine. Ovi događaji doveli su do nacionalne kampanje u norveškim školama i označili prekretnicu u pristupu ovom problemu. Tijekom 90-ih godina 20. stoljeća interes se proširio i na druge europske zemlje, uključujući Ujedinjenu Kraljevinu, gdje su istraživanja ukazala na još veću rasprostranjenost nasilja među vršnjacima (Smit, 2019, 15).

² U Izvještaju koji je Zaštitnik građana u Republici Srbiji objavio krajem 2023. godine istaknuto je da se najveći broj pritužbi, 2022. i 2023. godine, ticao upravo zaštite djece od nasilja u školi (Zaštitnik građana, 2023, 7).

2. PRAVNI OKVIR U PODRUČJU OBRAZOVANJA I PREVENCIJI NASILJA U ŠKOLAMA U REPUBLICI SRBIJI

Republika Srbija nalazi se u jugoistočnoj Europi, površine od približno 88.500 km². Prema popisu iz 2022. godine broj stanovnika u Republici Srbiji iznosio je 6,647.003 (prema procjenama na temelju rezultata iz 2022. i rezultata godišnje statistike prirodnog kretanja i unutarnjih migracija broj stanovnika u 2023. je procijenjen na 6,623.183) (Statistički kalendar Republike Srbije, 2025, 24). Od ukupnog broja stanovnika udio stanovništva mlađeg od 15 godina nije se previše mijenjao u razdoblju od 2011. do 2023. godine i kreće se oko 14,4 % (Statistički godišnjak, 2024, 26), što predstavlja oko 954.000 djece. Od ovog broja, u školskoj 2023./2024. godini, redovne osnovne škole³ upisalo je 500.514 učenika, dok je u istoj školskoj godini broj učenika upisanih u srednje škole iznosio gotovo dvostruko manje – 220.375.

2.1. ŠKOLSKI SUSTAV

Pitanje obrazovanja regulirano je prije svega Ustavom Republike Srbije (Službeni glasnik RS, broj 98/06, 115/21; u nastavku: Ustav), gdje je istaknuto da svatko ima pravo na obrazovanje, kao i da je osnovno obrazovanje obvezno i besplatno, dok je srednje obrazovanje (samo) besplatno, ali ne i obvezno (čl. 71. Ustava). Navedena odredba u skladu je i s Konvencijom o pravima djeteta, čija je Srbija država stranka, a prema kojoj države članice radi ostvarenja prava djeteta na obrazovanje proglašavaju osnovno obrazovanje obveznim i besplatnim za sve (čl. 28. Konvencije o pravima djeteta).

Osim Ustava, pitanje obrazovanja sadržano je i u Porodičnom zakonu (Službeni glasnik RS, broj 18/05, 72/11 – dr. zakon, 6/15; u nastavku: Porodični zakon, PZ) i to u dva dijela. Najprije u dijelu koji se odnosi na prava djeteta, a zatim i u dijelu koji se tiče sadržaja roditeljskog prava. U tom smislu, navedeno je da „dijete ima pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima“,⁴ kao i da s navršених 15 godina dijete koje je sposobno za rasuđivanje može odlučiti koju će srednju školu pohađati (čl. 63. PZ-a). Dalje, Porodični zakon ističe i da „roditelji imaju dužnost osigurati osnovno školovanje djetetu, a o daljem obrazovanju djeteta dužni su brinuti se prema svojim mogućnostima“,⁵ kao i da

³ Kada je riječ o broju škola u Republici Srbiji, na početku školske godine 2023./2024. bilo ih je 1133. Zanimljivo je istaknuti i jedan sasvim zabrinjavajući podatak – da je u školskoj godini 2014./2015. broj osnovnih škola iznosio gotovo tri puta više – 3414.

⁴ Izvorno: „Dete ima pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima.“

⁵ Izvorno: „Roditelji imaju dužnost da obezbede osnovno školovanje detetu, a o daljem obrazovanju deteta dužni su da se staraju prema svojim mogućnostima.“

„imaju pravo djetetu osigurati obrazovanje koje je u skladu s njihovim vjerskim i etičkim uvjerenjima“ (čl. 71. PZ-a).⁶

Uz osnovnu ulogu koju škole, odnosno samo obrazovanje ima za razvoj djece, nikako se ne smije zanemariti ni uloga obrazovanja u prevenciji nasilja i to na dva načina.

Prvi je zaštita djece od nasilja u školi, što je temelj za stvaranje sigurnog okruženja za njihov razvoj. Drugi je edukativni, odnosno podučavanje djece o pravima, obvezama i neprihvatljivosti nasilja (Zaštitnik građana, 2023, 11). Škole, prije svega osnovne, kao institucije koje okupljaju praktično svu djecu, imaju jedinstvenu priliku za sveobuhvatni i kontinuirani rad na ovim temama.

2.2. ZAKONODAVNI OKVIR OBRAZOVNOG SUSTAVA U PREVENCIJI NASILJA NAD DJECOM

Zbog složenosti i raznolikosti pojavnosti, pojam nasilja teško je precizno i jedinstveno definirati na normativnoj razini.⁷ Specifični oblici nasilja, koji se razlikuju prema kontekstu, akterima i posljedicama, dodatno otežavaju izgradnju jedinstvene, sveobuhvatne pravne definicije. Tako Stojanović (2014, 4) nasilje definira kao uporabu fizičke snage koja predstavlja napad na nečiji tjelesni integritet, ističući da to mora biti (aktivna) radnja, a ne i propuštanje koja podrazumijeva uporabu osjetnije, grublje sile (a ne i prijetnje), koja mora biti upravljena na tijelo neke osobe. Kao posljedica toga, pojam nasilja najčešće se normativno definira u okviru različitih zakonskih akata koji uređuju određene aspekte društvene stvarnosti. Tako, na primjer, nasilje u obitelji ne nalazi svoje mjesto u jedinstvenoj zakonskoj definiciji, već se normativno prepoznaje i uređuje kroz više izvora – uključujući Porodični zakon, Krivični zakonik (Službeni glasnik RS, broj 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24; u nastavku: KZ), kao i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (Službeni glasnik RS, broj 94/16, 10/23 – dr. zakon), koji predstavlja *lex specialis* u ovom području. Svaki od navedenih akata pristupa fenomenu nasilja iz različitih aspekata, u skladu sa svrhom i prirodom propisa, čime se omogućava diferencirano pravno djelovanje, ovisno o kontekstu i složenosti konkretne situacije.

Kada govorimo općenito o zaštiti djece od nasilja, kao posebne kategorije osoba, nužno je prije svega analizirati odredbe Ustava Republike Srbije koje jamče djeci sva ljudska prava prilagođena njihovu uzrastu i zrelosti, kao i zaštitu od svakog oblika isko-

⁶ Izvorno: „Roditelji imaju pravo da detetu obezbede obrazovanje koje u skladu sa njihovim vjerskim i etičkim uvjerenjima.“

⁷ Opća definicija nasilja može se pronaći u izvještaju Svjetske zdravstvene organizacije iz 1996. godine, gdje se nasilje definira kao „Namjerno korištenje fizičke sile ili moći, bilo u obliku prijetnje ili stvarno, usmjereno protiv sebe, druge osobe ili grupe/zajednice, koje rezultira ili ima visoku razinu vjerojatnosti da će rezultirati ozljedom, smrću, psihološkom štetom, nepravilnim razvojem ili uskraćivanjem“ (WHA, 1996).

rištavanja i zloupotrebe. Pravo na zaštitu od nasilja potvrđeno je i člancima Konvencije o pravima djeteta, čijom se ratifikacijom Srbija obvezala, među ostalim, poduzeti mjere radi sprečavanja nasilja u obitelji, institucijama i široj društvenoj sredini te radi osiguranja zaštite djeteta, odnosno ostvarivanja svih dječjih prava, posebno zaštite od nasilja i podrške djeci u oporavku i socijalnoj reintegraciji nakon izloženosti nasilju.

Konačno, kada je riječ o zaštiti djece od nasilja u školi, to pitanje, osim spomenutih izvora, uređuje još nekoliko propisa. Tako *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (Službeni glasnik RS, broj 88/17, 27/18 – dr. zakon, 10/19, 27/18 – dr. zakon, 6/20, 129/21, 92/23, 19/25) izričito zabranjuje fizičko, psihičko, socijalno, seksualno, digitalno i svako drugo nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje djece i učenika. Također, zabranjeno je svako ponašanje kojim se vrijeđa ugled, čast ili dostojanstvo – bilo da dolazi od zaposlenika prema učenicima i odraslima; od učenika i odraslih prema zaposlenicima; od roditelja, zakonskih zastupnika ili trećih osoba prema zaposlenicima; od zaposlenika prema roditeljima ili zakonskim zastupnicima; kao i među samim učenicima. Uz to, *Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja* (usvojen zaključkom Vlade Republike Srbije, broj 560-8262-2022-2 od 10. veljače 2022.) daje definicije za različite oblike nasilja, pa tako definira i nasilje među djecom (vršnjačko nasilje) kao namjerno i svjesno uznemiravanje, maltretiranje, zastrašivanje, nanošenje ozljeda drugoj osobi – vršnjaku. Najčešći oblici vršnjačkog nasilja su verbalno zlostavljanje; otimanje i uništavanje stvari; prisiljavanje i ucjenjivanje drugih da rade ono što im je naređeno; batine i fizičko povređivanje; novčano ucjenjivanje; prijetnje oružjem i seksualno nasilje: društveno isključivanje djeteta; ismijavanje i vrijeđanje.

Kao posljedica tragičnih događaja koji su se dogodili u svibnju 2023. godine, a na koje ćemo se nakratko osvrnuti poslije u radu, u Srbiji je donesen *Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje* (Službeni glasnik RS, broj 11/24; u nastavku: *Pravilnik*) kojim se utvrđuje postupanje u ustanovi u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Konkretno, *Pravilnik* je podijeljen u šest dijelova, tako što uređuje i definira *oblike nasilja i zlostavljanja*; *preventivne aktivnosti* koje se mogu poduzimati (što, među ostalim, podrazumijeva prevenciju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; programiranje i planiranje zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; organiziranje timova za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja); *interventne aktivnosti* (što podrazumijeva procjenjivanje razine nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja prema razinama; intervenciju prema razinama nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja; zaštitu zaposlenika; redoslijed postupanja u intervenciji); *postupanje u kriznim događajima* (kao što su jačanje otpornosti ustanova za učinkovito reagiranje na krizne događaje, postupanje ustanove kada se dogodi krizni događaj, postupanje ustanova nakon kriznog događaja) i *način vođenja dokumentacije i izvještavanje* (kao što je izvještaj o realizaciji plana zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja).

Navedeni Pravilnik definira sadržaj i način provođenja preventivnih i interventnih mjera, procjenu rizika, zaštitu, kao i praćenje njihovih učinaka. Ono što Pravilnik prvi put uređuje jest način za učinkovitu reakciju ustanova (pod kojima se podrazumijevaju predškolske ustanove, osnovne i srednje škole te učenički domovi) na krizne događaje, kao i postupanja u takvim slučajevima i način praćenja uspješnosti poduzetih mjera. Također, uređujući pitanje zabrane nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u ustanovi, Pravilnik navodi da se zaštita pruža svima, kako djeci i učenicima, tako i svim zaposlenicima, ali i roditeljima, odnosno drugim zakonskim zastupnicima i trećim osobama.

Pravilnik definira „nasilje i zlostavljanje“ i navodi da se pod ovim pojmovima podrazumijeva „svaki oblik jedanput učinjenog, odnosno ponavlanog verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje ima za posljedicu stvarno ili potencijalno ugrožavanje zdravlja, razvoja i dostojanstva osobe deteta i učenika ili zaposlenog“. Zanimljiva je usporedba s definicijom maltretiranja (engl. *bullying*) kojeg djeca trpe, a koju je prije više od 20 godina dao autor Olweus (1999, 30) i koji navodi da maltretiranje mora biti radnja koja se *ponavlja* redovito tijekom vremena. Jasno je da danas ponavljanje neke radnje nije uvjet da bismo određeno ponašanje smatrali maltretiranjem, odnosno nasiljem, što je sve posljedica razvoja stava o „nultoj toleranciji“ na nasilje, koja se uvelike primjenjuje i u slučaju nasilja u obitelji. Međutim, pri definiranju pojma nasilja u školi, neki autori navode da je pogrešno praviti jasnu razliku između maltretiranja (engl. *bullying*) i nasilja u školama, budući da u većini slučajeva nasilje zapravo predstavlja vrh ledenog brijega problema maltretiranja koje traje određeno vrijeme (Björkqvist i Jansson, 2003, 191).⁸

Naposljetku, navedeni Pravilnik određuje da se nasiljem i zlostavljanjem smatra nasilje zaposlenika prema djetetu, učeniku, drugom zaposleniku, roditelju, odnosno drugom zakonskom zastupniku, kao i nasilje koje počinu učenik prema drugom djetetu, učeniku ili zaposleniku, ali i nasilje koje učini roditelj prema svom djetetu, drugom djetetu i učeniku, zaposlenom kao i prema trećoj osobi. Uz uobičajene oblike nasilja, kao što su fizičko, psihičko i društveno, ovaj Pravilnik navodi i digitalno nasilje kao poseban oblik, što je u potpunosti opravdano i očekivano, uzimajući u obzir značaj i prisutnost

⁸ Važno je ovdje osvrnuti se i na terminološke i kulturološke razlike koje postoje diljem svijeta, radi preciznije i jasnije usporedbe fenomena vršnjačkog nasilja među različitim državama. Engleski termin *bullying* potječe iz sjevernoeuropskih jezika, a njegovo značenje evoluiralo je od „ljubavnika“ do „nasilnika“. U suvremenim jezicima koriste se različiti termini: *pesten* (nizozemski), *mobbing* (skandinavski), *bullismo* (talijanski), *bullying* (španjolski), dok u srpskom jeziku ne postoji izravan ekvivalent, pa se koriste izrazi poput izraza „vršnjačko nasilje“. U arapskom jeziku terminologija se razlikuje; riječi poput *tanamor* (dosl. „tigrast“) što može imati čak i pozitivno značenje ili *baltaja* (huligan, *kavgadžija*). U Japanu se koristi termin *ijime*, koji označava nasilje unutar grupe, s posebnim naglaskom na društveno isključivanje. U Južnoj Koreji sličan fenomen označava se izrazom *wang-ta*, koji doslovno znači strogo isključivanje iz grupe. Znatne razlike u percepciji i izražavanju nasilja povezane su i s dominantnim kulturnim modelima: u kolektivističkim društvima, poput Japana i Koreje, društveno isključivanje često je najizraženiji oblik nasilja, dok su u individualističkim društvima naglasci postavljeni drukčije (Smit, 2019, 17–19).

današnje djece u digitalnom okruženju.⁹ Iako se u znanstvenoj literaturi nasilje najčešće kategorizira kao fizičko, psihičko (emocionalno) i ekonomsko, *Pravilnik*, kao što je i istaknuto, uvodi i kategoriju društvenog (socijalnog) i digitalnog nasilja. Društveno nasilje definira se kao ponašanje kojim se dijete ili učenik isključuje iz skupine vršnjaka i različitih oblika socijalnih aktivnosti, preko izolacije, neprihvatanja na temelju različitosti, uskraćivanja informacija ili onemogućavanja zadovoljenja socijalnih potreba. Takva definicija odražava specifičnost odgojno-obrazovnog konteksta, u kojem su pripadnost skupini i socijalna integracija ključni za psihološku dobrobit djeteta. Međutim, kritička analiza pokazuje da definicije pojedinih oblika nasilja u Pravilniku nisu u svim aspektima jasno razgraničene. Uočavaju se preklapanja, osobito između psihičkog i socijalnog nasilja, s obzirom na to da oba mogu imati slične emocionalne posljedice, kao i između digitalnog nasilja i ostalih oblika, budući da digitalni mediji često služe kao sredstvo za provođenje i psihičkog i socijalnog nasilja. Na temelju sadržaja definicije društveno nasilje ne može se smatrati potpuno samostalnom kategorijom, već specifičnim oblikom psihološkog nasilja koje se ostvaruje narušavanjem socijalnih odnosa i pripadnosti. Stoga se može zaključiti da postojeća klasifikacija nije u potpunosti usklađena sa zahtjevom pravne određenosti jer granice među oblicima nasilja nisu dosljedno definirane ni prema kriteriju posljedice (npr. fizička ili emocionalna šteta), ni prema sredstvu izvršenja (npr. verbalno, digitalno, grupno), što otežava njihovu pravnu i pedagošku primjenu u praksi.

S druge strane, u teoriji možemo pronaći i podjelu na četiri oblika vršnjačkog nasilja, među kojima su fizičko nasilje, verbalno nasilje, društveno isključivanje i klevetanje (Smit, 2019, 14).

3. PRISUTNOST NASILJA U ŠKOLI U REPUBLICI SRBIJI

Zaštita djece od nasilja, a naročito zaštita u obrazovnom okruženju, postala je tema koja je obuhvaćena brojnim normativnim aktima i strateškim dokumentima. Ipak, unatoč normativnom obuhvatu, podaci ukazuju na kontinuirani porast slučajeva vršnjačkog nasilja. Prema rezultatima jednog od novijih istraživanja, čak 78 % učenika izjavilo je da su svjesni postojanja određenih oblika nasilja u školi, dok je svega 6,5 % navelo da se nikada nije susrelo ni sa jednim oblikom nasilnog ponašanja. Zabrinjavajući je i podatak da približno 16 % ispitanih učenika nije bilo sigurno mogu li situacije kojima su nazočili biti okarakterizirane kao nasilje, što ukazuje na potrebu za dodatnim osnaživanjem kapaciteta za prepoznavanje i razumijevanje nasilja među djecom i mladima (Zaštitnik

⁹ Pod digitalnim nasiljem podrazumijeva se zloupotreba informacijskih tehnologija koja za posljedicu može imati ugrožavanje dostojanstva osobe i ostvaruje se slanjem poruka i videozapisa elektronskom poštom, SMS-om, MMS-om, preko mrežnih stranica, *chatom*, uključivanjem u forume, društvene mreže i objavljivanjem sadržaja ili povjerljivih osobnih podataka bez suglasnosti (vidi: čl. 2. st. 7. Pravilnika).

građana, 2023, 25). Isto istraživanje pokazalo je da je oko 24 % učenika doživjelo neki oblik nasilja, dok gotovo 4 % trpi nasilje svakodnevno (Zaštitnik građana, 2023, 27).¹⁰ Veoma često događa se i da djeca koja trpe nasilje to kriju, odnosno da nastavnici, kao i drugi zaposlenici škola, ne budu svjesni da se nasilje događa.¹¹

Uz činjenicu da se broj slučajeva vršnjačkog nasilja ne smanjuje, nego upravo suprotno, još više zabrinjava i činjenica da nasilje poprima sve ozbiljniji oblik, čemu svjedoče i nezapamćene tragedije koje su se dogodile u Srbiji u svibnju 2023. godine u razmaku od samo nekoliko dana. Naime, tog 3. svibnja trinaestogodišnji učenik usmrtio je deset osoba (devet svojih školskih prijatelja i radnika osiguranja), a ranio još pet učenika i nastavnicu povijesti.¹² Neposredno nakon toga, 4. svibnja, uslijedila su nova masovna ubojstva u mjestima Malo Orašje (općina Smederevo) i Dubona (općina Mladenovac), kada je dvadesetjednogodišnji mladić ubio devet, a ranio trinaest osoba starosti između 14 i 25 godina.¹³

Ovi tragični događaji ponovno su ukazali na potrebu za dubljim razumijevanjem izazova s kojima se suočavaju mladi ljudi danas, kako unutar školskog sustava, tako i izvan njega. Napominjemo *ponovno*, budući da nije moguće zaboraviti i ne osvrnuti se na događaje iz skorije prošlosti, poput slučaja dječaka Alekse Jankovića iz Niša, koji je 2011. godine izvršio samoubojstvo nakon ozbiljnog nasilja koje je trpio od strane svojih vršnjaka, a za koji sustav očigledno nije imao sluha. Kao rezultat ovog tragičnog događaja, 2015. godine na prijedlog Aleksinih roditelja, napisan je prijedlog tzv. Aleksinog zakona – set zakona čiji cilj je strože kažnjavanje nasilnika i onih koji nasilje zataška-

¹⁰ Ovako visok trend nasilja u školi, nužno nas mora usmjeriti i na razmišljanje o tome kako djeca poimaju nasilje i što je to što bi za svakog od njih moglo predstavljati ponašanje druge osobe koje oni doživljavaju kao nasilje. Ne pledirajući da bi bilo tko trebao trpjeti bilo koji oblik ponašanja drugih koji mu ne odgovara, ipak nam se čini da bismo trebali imati u vidu i mogućnost da su prikazane (relativno alarmantne) brojke jednim dijelom svakako pod utjecajem promocije „nulte tolerancije na nasilje”.

¹¹ Zanimljivo je spomenuti jednu od inovativnih mjera za prevenciju vršnjačkog nasilja u školama koja je predstavljena u radu autora Lahtinen i Sankala. Autori naglašavaju da nastavnici često nisu u mogućnosti pravovremeno primijetiti ili adekvatno reagirati na nasilne situacije u školskom dvorištu. Kao odgovor na ovaj problem, predložen je sustav ranog upozoravanja zasnovanog na tehnologiji inicijalno razvijenoj za hitne medicinske slučajeve kod starijih osoba. Učenici koji su podložni viktimizaciji nose narukvicu s alarmnim gumbom, dok nastavnici ili školsko osoblje primaju signal preko mobilnog uređaja, čime se omogućava brza i učinkovita intervencija u kriznim situacijama (Lahtinen i Sankala (1998) prema Björkqvist i Jansson (2003, 193)).

¹² Tragičan događaj dogodio se u osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ u Beogradu i duboko je potresao javnost te otvorio niz važnih pitanja o prisutnosti i uzrocima nasilja u školskom okruženju.

¹³ Iako se čini da se ovi događaji ne mogu izravno povezati sa školskim sustavom, nemoguće je promatrati ih u potpunosti odvojeno. Naime, počinitelj ovog drugog napada bio je dio tzv. NEET populacije – mladih koji nisu uključeni niti u obrazovni proces niti u sustav zapošljavanja, a koji zbog nedostatka prilika, podrške i perspektive, prema Izvještaju koji je sastavila Radna grupa za obrazovanje, a s čime se i autori u potpunosti slažu, predstavljaju iznimno ranjivu društvenu skupinu. Važno je i to što su žrtve bile okupljene u školskom dvorištu, što ukazuje na širu ulogu koju škole imaju, posebno u manjim zajednicama (Radna grupa za obrazovanje, 2024).

vaju (Nacrt Aleksinog zakona, 2015). Neke od predviđenih mjera u navedenom Nacrtu zakona bile su i nove odgojno-kaznene mjere za povredu zakona u ustanovama, poput ukora i isključenja s nastave te iz škole; zatim novčane kazne za roditelje, ali i trajno oduzimanje licence nastavniku, odgajatelju i stručnom suradniku zbog nepoštovanja postupaka i pravila reagiranja u slučaju nasilja.

Kao jednu od mjera u borbi protiv nasilja u školama, tijekom 2021. godine, Vlada Republike Srbije pokrenula je platformu pod nazivom „Čuvam te“, kao središnje mjesto za informiranje, edukaciju i podršku roditeljima, djeci i stručnjacima. Spomenuti tragični događaji u svibnju 2023. godine utjecali su na to da ova platforma bude unaprijeđena funkcionalnošću za elektronsku prijavu nasilja koje uključuje djecu. Prema podacima s portala Čuvam te (2021), ova platforma omogućava građanima, djeci i zaposlenicima u obrazovnim ustanovama da preko *on-line* formulara prijave nasilje, uz mogućnost anonimnog slanja i prilaganja dokumentacije. Na ovaj se način prijave automatski distribuiraju relevantnim institucijama, kao što su škole, centri za socijalni rad, policija, državno odvjetništvo (javno tužilaštvo) i druge službe. Svakom predmetu dodjeljuje se jedinstveni broj koji omogućava praćenje statusa bez potrebe za prijavom (engl. *sign in*), dok podnositelji prijava mogu dobiti i obavijesti o tijeku postupanja preko e-pošte ili telefona, navedu li podatke za kontaktiranje. U slučaju više prijava za isti događaj, one se objedinjavaju u jedinstveni predmet, čime se izbjegava dupliranje i olakšava institucionalna obrada.

Cilj ove funkcionalnosti jest stvaranje jedinstvene baze podataka o slučajevima nasilja nad djecom, praćenje efikasnosti reakcije nadležnih tijela i povećanje transparentnosti i odgovornosti sustava. Statistički podaci ove baze pokazuju da je od svibnja 2023. (kada je omogućeno prijavljivanje nasilja preko ove platforme) do ožujka 2025. godine ukupan broj evidentiranih prijava 6407, a najveći broj slučajeva dogodio se upravo u ustanovama obrazovanja, gdje osnovne škole dominiraju s udjelom od čak 78 %. Iako je nesporno da je broj stvarnih slučajeva nasilja znatno veći od broja onih evidentiranih preko platforme, imajući u vidu da se ona ne primjenjuje u svim situacijama, njezina upotreba ipak omogućava određeni uvid u zastupljenost različitih oblika nasilja, učinkovitost postupanja svake pojedinačne institucije, kao i identifikaciju točaka u sustavu gdje dolazi do kašnjenja ili izostanka reakcije. Tijekom vremena, na temelju prikupljenih podataka i provedenih analiza, nadležna tijela trebala bi biti u mogućnosti procijeniti koje mjere su dale pozitivne rezultate, a koje nisu, uzimajući u obzir ponavljanje nasilnih situacija s istim akterima kao relevantan indikator. Dodatno, uspostavljanje ovakve platforme vjerojatno može doprinijeti unaprijeđenju odgovornosti cjelokupnog sustava, s obzirom na to da omogućava viši stupanj transparentnosti u postupanju mjerodavnih institucija.

Platforma je osmišljena kao tehnički alat koji za cilj ima unaprijediti i olakšati proces institucionalnog postupanja u slučajevima nasilja. Ipak, njezina efikasnost ne može se promatrati odvojeno od pravnog okvira koji predstavlja temelj pravilnog i dosljednog postupanja u ovim situacijama. U tom kontekst moguće je uočiti određene nejasnoće i

nedoumice u važećoj pravnoj regulativi, koje mogu utjecati na dosljednu primjenu zakonskih procedura i cjelokupno funkcioniranje sustava zaštite.

Iako trenutačno važeći *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* u čl. 195. sada predviđa novčanu kaznu za roditelje u slučaju kada njihovo dijete krši odredbe koji se odnose na zabranu nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i zabranu ponašanja koje vrijeđa čast, ugled i dostojanstvo, u praksi se ova odredba ne primjenjuje. Razlog leži u činjenici da ravnatelj škola rijetko kada žele u cjelokupni proces uključiti i pravosudna tijela, ali i u pravnoj nedoumici u vezi s dokaznim postupkom. Naime, prema pravilima *Zakona o prekršajima* (Službeni glasnik RS, br. 65/13, 13/16, 98/16 – odluka US, 91/19, 91/19 – dr. zakon i 112/22 – odluka US) ako dijete (u prekršajnom i kaznenom pravu, osoba koje u vrijeme kad je počinjen prekršaj nije navršila 14 godina) učini prekršaj zbog propuštanja dužnog nadzora roditelja, posvojitelja, staratelja, odnosno hranitelja, ove osobe bit će kažnjene ako su bile u mogućnosti vršiti takav nadzor (čl. 72.). Međutim, u slučaju počinjenog prekršaja u školi, osnovano se postavlja pitanje jesu li ove osobe mogle vršiti nadzor za vrijeme djetetova boravka u školi, budući da su za to vrijeme djeca bila pod nadzorom škole i školskog osoblja. Naime, isti članak *Zakona o prekršajima* u trećem stavku predviđa da za prekršaj maloljetnika, osim navedenih osoba, mogu odgovarati i druge osobe za koje je propisana obveza vršenja nadzora nad maloljetnikom koji je počinio prekršaj, ali da ova odgovornost mora biti propisana zakonom, što *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* ne poznaje.

Posebno je i pitanje kaznene odgovornosti maloljetnika, odnosno prije svega donje starosne granice kaznene odgovornosti (engl. *minimum age of criminal responsibility – MACR*), koje je naročito aktualizirano u srpskoj pravničkoj, ali i općoj javnosti nakon dva spomenuta masovna ubojstva iz 2023. godine. Naime, u prvom slučaju u osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ u Beogradu riječ je o osobi koja u vrijeme počinjenja djela nije navršila 14 godina (u kaznenopravnom smislu dijete) koje prema pravilima kaznenog prava (čl. 4. KZ-a) nije kazneno odgovorno. Drugi slučaj (Dubona i Malo Orašje) počinio je počinitelj koji se smatra mlađom punoljetnom osobom (čl. 3. st. 4. *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Službeni glasnik RS, broj 85/05; u nastavku: *Zakon o maloletnicima, ZM*), a prema njemu se u skladu s čl. 44.a st. 2. KZ-a, ne može izreći najstroža predviđena kazna – kazna doživotnog zatvora, već najviše 20 godina zatvora. Pitanje preispitivanja donje starosne granice kaznene odgovornosti umnogome premašuje temu i opseg ovog rada i moglo bi biti predmet posebne studije. U tom smislu ističemo samo stav da bi prije bilo kakvih, naročito tako ozbiljnih zahvata u kaznenom pravu, svakako bilo nužno provesti ozbiljnija istraživanja kriminaliteta počinitelja čiji je uzrast u zoni neposredno ispod ili iznad donje starosne granice kaznene odgovornosti.

Na kraju, spomenuti događaji koji su u znatnoj mjeri uzdrmali javnost i ukazali na sustavne propuste u zaštiti sigurnosti građana, naročito u obrazovnim ustanovama,

inicirali su institucionalne odgovore države u vidu donošenja niza mjera od strane Vlade Republike Srbije. Međutim, unatoč deklarativnoj posvećenosti rješavanju problema, znatan broj predviđenih mjera nije u potpunosti implementiran u praksi, što otvara pitanja njihove efikasnosti, koordinacije među nadležnim tijelima, kao i postojanja političke volje i institucionalnih kapaciteta za njihovo dosljedno provođenje (Radna grupa za obrazovanje, 2023, 8).

4. POSEBAN OBLIK NASILJA – NASILJE NAD OSOBAMA ZAPOSLENIMA U OBRAZOVANJU

Govoreći o fenomenu nasilja u školi, čini se da se u dobroj mjeri zanemaruje (ili bar ne u dovoljnoj mjeri spominje) jedan poseban oblik nasilja, a to je nasilje koje zaposlenici u školi (najčešće prosvjetni radnici) trpe i to kako od učenika, tako i od roditelja. Iako bi obrazovne ustanove morale imati pravnu i etičku obvezu osigurati sigurno radno okruženje za sve zaposlenike, primjeri iz prakse govore suprotno.

Osobe zaposlene u školama, odnosno nastavnici ponajprije, izloženi su nasilju i to prije svega, verbalnom. Drugim riječima, prosvjetnim radnicima upućuju se psovke, neprimjereni komentari, odnosno uvrede i prijetnje. Događa se i da učenici povremeno svoju agresiju iskazuju i uništavanjem imovine nastavnika ili nastavnih sredstava, poput trganja papira, raznih materijala i literature (Čuvam te, 2021).

Posebno zabrinjavajući oblik nasilja, koji je u porastu posljednjih godina, pa tako i prema zaposlenicima u školi, jest digitalno nasilje. Ono podrazumijeva snimanje sata bez dozvole, a zatim postavljanje tih snimaka na društvenim mrežama popraćeno podrugljivim komentarima na račun nastavnika. Također, uočeni su slučajevi kada su učenici kreirali lažne profile nastavnika na društvenim mrežama, na kojima su dijelili neprimjerene i uvredljive sadržaje (Čuvam te, 2021).

U pokušaju da se prikažu statistički podaci o prisutnosti nasilja nad prosvjetnim radnicima, možemo doći do dijametralno različitih podataka. Tako prema provedenom istraživanju Zaštitnika građana iz 2023. godine, gotovo 9 % anketiranih nastavnika izjavilo je da je najmanje jedanput bilo izloženo nekom obliku nasilja od strane učenika, dok je postotak onih koji su bili izloženi nasilju od strane roditelja, iznosio 7 %.¹⁴ S druge strane, prema istraživanju provedenom 2018. godine čak 79,4 % nastavnika su tijekom školske godine 2017./2018. doživjeli neki oblik nasilnog ponašanja učenika (Žunić Pavlović i sur., 2018, 494).

¹⁴ Također, neka istraživanja pokazuju da se ovaj postotak u nekim drugim državama kreće oko 10 % (Zaštitnik građana, 2023, 16).

Nesumnjivo je da su istraživanja koja se bave nasiljem koje uključuje osobe zaposlene u obrazovanju znatno rjeđa u odnosu na istraživanja o vršnjačkom nasilju, prije svega zbog otežanog pristupa relevantnim podacima, kao i delikatnosti same teme. Ipak, činjenica da su takvi slučajevi statistički rjeđi, ne smije predstavljati temelj za njihovo zanemarivanje. Naprotiv, imajući u vidu da rad s djecom predstavlja visoko odgovornu i kompleksnu djelatnost od iznimnog značenja za cjelokupno društvo, nužno je da ovu funkciju obavljaju osobe koje su za to stručno osposobljene, profesionalno kompetentne i prije svega motivirane za rad u obrazovnom sustavu. Iako suvremena empirijska istraživanja ukazuju na to da većinu nastavnog osoblja čine upravo takvi pojedinci, to ne smije biti razlog za zanemarivanje važnosti problema koji bi mogli nastati (ili možda već nastaju) u slučaju neprofesionalnog i neprimjerenog ponašanja manjeg broja prosvjetnih radnika. Takva ponašanja, osim što negativno utječu na učenike, mogu dodatno doprinijeti demotivaciji drugih zaposlenika u obrazovnim ustanovama, čime se narušava kvaliteta odgojno-obrazovnog procesa i ugrožava integritet profesije.¹⁵ Naime, već sada mnogi primjeri i slučajevi ukazuju na to da entuzijazam prosvjetnih radnika opada i da bismo uskoro lako mogli doći u situaciju u kojoj se o obrazovanju najmlađih ne bi imao tko brinuti (BBC, 2022).

Zabrinjavajuća je i činjenica da nerijetko slučajevi nasilja nad zaposlenicima gotovo nemaju odgovarajući epilog i veoma često ostaju bez adekvatnog oblika zaštite i podrške.

Samo jedan od mnogih takvih slučajeva dogodio se u studenom 2022. godine u srednjoj školi u Trsteniku, kada se pojavio uznemirujuća snimka na kojoj učenici izmiču stolicu nastavnici engleskog jezika, sve to snimaju i postavljaju na društvene mreže. Ono što od samog događaja, ovog prekomjernog „nestašluka” zabrinjava još više, jest činjenica da su sva trojica učenika prošla gotovo bez posljedica, za razliku od nastavnice, kojoj je iz nepoznatih razloga, prema informacijama iz medija, godinu dana nakon incidenta smanjena plaća i nastavna norma svedena na svega pet posto.¹⁶

Tijekom 2024. godine, u razmaku od svega pet dana, zabilježena su tri ozbiljna incidenta nasilja usmjerena prema prosvjetnim radnicima. Učenik šestog razreda fizički je napao nastavnicu glazbene kulture; majka jednog učenika nanijela je teške tjelesne ozljede nastavnici biologije jer nije bila zadovoljna zaključenom ocjenom,¹⁷ dok su roditelji jednog učenika fizički napali učiteljicu nakon povratka s rekreativne nastave. Mjesec

¹⁵ U Srbiji, većina učenika (78 %) smatra da ih nastavnici poštuju i da se brinu o njihovoj dobrobiti (Čaprić i Videnović, 2024, 48).

¹⁶ Nakon incidenta, škola je donijela odluku o isključenju trojice učenika. Međutim, nakon žalbi roditelja i odvjetnika, dvojica učenika su u veljači vraćena u školu, dok je treći dobrovoljno napustio ustanovu. Utvrđeno je da je u disciplinskom postupku došlo do proceduralnih propusta. Sud je dvojici maloljetnika izrekao mjeru pojačanog nadzora tijela starateljstva, a punoljetnom učeniku odgojnu mjeru.

¹⁷ Kao epilog ovog slučaja, kaznena prijava protiv majke je odbačena, budući da u učionici nije bilo svjedoka, kao ni kamera.

dana prije bivši učenik pretukao je profesora srednje škole u Bačkoj Palanci, nanijevši mu teške tjelesne ozljede. Nekoliko mjeseci poslije nastavnik glazbene kulture u osnovnoj školi u Prokuplju, pretrpio je povrede koje mu je zadao učenik petog razreda tako što je na njega bacio staru klupu.

Spirala nasilja koja je očigledno poprimila neprihvatljive razmjere, dovela je do sve glasnije pobune prosvjetnih radnika i zahtjeva da im se osigura bolja zaštita na radnom mjestu. Kao prvi korak koji je napravljen u tom smjeru jest upravo spomenuti *Pravilnik*.

Ovaj dokument u poglavlju 4.3. posebno regulira pitanje zaštite zaposlenika. Naime, predviđene su jasne procedure postupanja u situacijama kada postoji sumnja ili saznanje da je zaposlenik izložen nasilju, bilo od strane učenika, roditelja ili trećih osoba, i to u okviru prostora ustanove ili tijekom organiziranih aktivnosti u njezinoj nadležnosti.

U tekstu se jasno navodi da se postupak procjene nasilja po razinama, koji je ustaljen kod vršnjačkog nasilja, ne primjenjuje na nasilje prema zaposlenicima. Ovakvo razgraničenje implicira da sustav prepoznaje potrebu za posebnim pristupom i specifičnim mjerama zaštite zaposlenika, što otvara pitanje dosljednosti i jednakosti u zaštiti svih aktera obrazovne zajednice.

U svim slučajevima nasilja, bilo da je počinitelj nasilja učenik, roditelj, treća osoba ili drugi zaposlenik, nadležnosti i obveze ravnatelja ustanove jasno su definirane propisima. Ovo ukazuje na središnju ulogu koju ravnatelj ima u osiguranju institucionalnog odgovora, ali i na nužnosti da rukovodeći kadar posjeduje visoku razinu pravne i proceduralne kompetentnosti u području zaštite od nasilja.¹⁸

U situacijama u kojima je učenik počinitelj nasilja prema zaposlenom, obaveze ravnatelja škole su višestruke. Prije svega, ravnatelj škole dužan je bez odgode obavijestiti roditelje učenika i nadležni centar za socijalni rad te pokrenuti odgojno-disciplinski postupak i izreći odgovarajuću odgojno-disciplinsku mjeru, u skladu s uzrastom učenika. Ako je riječ o učeniku starijem od 14 godina, uz navedene mjere, ravnatelj ima i zakonsku obvezu obavijestiti nadležno državno odvjetništvo (javno tužilaštvo) i policiju.

¹⁸ Još 1997. godine Centar za istraživanje ponašanja u Norveškoj suočio se s ozbiljnom krizom u školi Gran, smještenom u predgrađu Furusetta nedaleko od Osla. Školsko okruženje bilo je obilježeno nasiljem, prijetnjama, upotrebom oružja, vandalizmom i općim kaosom, pri čemu su grupe učenika, predvođene tvrdom jezgrom, preuzele kontrolu nad školom. Nastavno osoblje i uprava izgubili su autoritet, a institucija nije uspijevala odgovoriti na eskalaciju problema. Učenici u školi mahom su bili iz nižih socio-ekonomskih slojeva, uz visok i rastući postotak djece iz migrantskih i izbjegličkih obitelji. Ono što je najviše zabrinjavalo bio je gubitak kontrole od strane ravnatelja i nastavnog osoblja. Naime, ravnatelj, nastavnici i roditelji nisu činili jedinstvenu i funkcionalnu zajednicu odraslih, već su djelovali neorganizirano, zbunjeno i uplašeno. Unutrašnje podjele i konflikti među njima dodatno su narušavali mogućnost koordiniranog odgovora na krizu (Roland i sur., 2003, 209).

Ako nasilje nad zaposlenikom podrazumijeva povredu njegove časti, ugleda ili dostojanstva, postupa se prema procedurama koje se primjenjuju u slučajevima treće razine vršnjačkog nasilja, što ukazuje na ozbiljnost i društvenu neodrživost ovakvih pojava u obrazovnim ustanovama.

U posebnim slučajevima kada nasilje čini učenik s teškoćama u razvoju ili invaliditetom, obveza je ravnatelja da u suradnji s timom za zaštitu i timom za inkluzivno obrazovanje procijeni je li ponašanje posljedica zdravstvenog stanja ili razvojne specifičnosti. U skladu s tom procjenom poduzimaju se daljnje mjere, uključujući i angažiranje vanjskih stručnjaka iz područja zdravstvene i socijalne zaštite.

Normiranje situacija u kojima je nasilje počinjeno na društvenim mrežama ukazuje na prošireno razumijevanje nasilja koje nadilazi fizički prostor škole i prepoznaje digitalni prostor kao mjesto rizika za profesionalnu sigurnost zaposlenika. Naime, ako je nasilnik roditelj ili treća osoba ili ako se nasilje čini na društvenim mrežama a u vezi s profesionalnom ulogom zaposlenika, ravnatelj je dužan u skladu sa zakonom obavijestiti nadležno državno odvjetništvo (javno tužilaštvo), u slučaju roditelja, i nadležni centar za socijalni rad.

Također, ako su učenici svjedoci nasilja prema zaposleniku, tim za zaštitu dužan je izraditi individualizirani plan zaštite učenika.

Napokon, u situacijama kada zaposlenik poćini nasilje nad drugim zaposlenikom, ravnatelj ustanove obavezan je postupiti u skladu sa zakonom, osiguravajući time dosljednu primjenu propisa i zaštitu svih članova školske zajednice.

Pravilnik jasno postavlja mehanizme zaštite zaposlenika, ali istodobno ukazuje na fragmentarnost u procedurama koje se razlikuju ovisno o ulozi aktera nasilja. Iako se uočava visoka normativna preciznost, potreban je dodatni rad na integraciji različitih protokola i dosljednijoj primjeni preventivnih i zaštitnih mjera kako bi se osigurala potpuna sigurnost svih sudionika u obrazovnom procesu.

4.1. MEHANIZMI KAZNENOPRAVNE ZAŠTITE ZAPOSLENIH U ODGOJNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA

Osim spomenutog Pravilnika posebnu pozornost privlaći i činjenica da je došlo do izvjesnih promjena i u području kaznenopravne zaštite zaposlenika. U tom smislu, daje se kratak osvrt te ukazuje na ključne toćke sustavnog tumaćenja novouvedenog članka 344.b KZ-a kojim je 2024. godine uvedeno novo kazneno djelo radi posebne zaštite nastavnika i drugih zaposlenika u obrazovnim i odgojnim ustanovama i članova njihovih obitelji. Prema podacima iz medija i s društvenih mreža, u Srbiji je prisutan odrećeni porast nasilja prema nastavnicima, lijećnicima, ali i drugim osobama koje obavljaju po-

slove od javnog interesa. Kako se čini i bez ozbiljnijeg istraživanja, koje bi u pripremi ove legislative bilo nužno, navedeni trend nasilja nad nastavnicima rezultirao je zakonodavnim odgovorom kojim su posljednjim izmjenama kaznenog kodeksa uvedena čak tri nova kaznena djela. Njihova svrha je inkriminacija napada na osobe zaposlene u obrazovnim, zdravstvenim i ustanovama socijalne zaštite ili članova njihovih obitelji (čl. 344.b–344.g KZ-a).

Premda je neprimjereno kratka i u stručnim krugovima prilično kritizirana javna rasprava u fazi pripreme nacrtu Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika isprva obuhvatila mnogo širi spektar pooštavanja kaznene politike i izmjena KZ-a uopće, u skupštinsku proceduru upućen je znatno kraći tekst – usmjeren upravo na ove tri profesionalno ugrožene skupine. U pitanju su tri nova, normativno identična kaznena djela u glavi kaznenih djela protiv javnog reda i mira, koja se razlikuju samo prema pasivnom subjektu, što smatramo nomotehnički sasvim neracionalnim. Već na prvi pogled čini se da bi u postojećim granicama kaznenopravne zaštite jedno kazneno djelo (ako za njim postoji potreba), koje bi se odnosilo na sve tri posebno zaštićene kategorije pasivnih subjekata, postiglo identičan (iako, vrlo upitan praktični) učinak.

U tekstu koji slijede nastojat ćemo prikazati osnovnu normativnu analizu *de lege lata*, uz određenu komparaciju sa srodnim odredbama posebnog dijela KZ-a, kao što su norme kojima se uređuju neka srodna kaznena djela prinude, uvrede, lakše i teške tjelesne povrede, nasilničkog ponašanja i dr. Posebna pozornost posvećena je sustavu odgovornosti maloljetnika koji je utvrđen *Zakonom o maloljetnicima*.

4.1.1. Struktura novog čl. 344.b KZ-a

Novo kazneno djelo *Napad na lice zaposleno u ustanovi u oblasti obrazovanja i vaspitanja* izgrađeno je na hijerarhiji nekoliko oblika, koja počinje osnovnim i razvija se kroz njegove kvalificirane i posebne oblike. U biću osnovnog oblika ovog djela, kao radnja izvršenja predviđa se *napad*, (sustavnim tumačenjem zaključujemo) bilo fizički ili verbalni, usmjeren prema zaposleniku u obrazovnoj i odgojnoj ustanovi ili članu njegove obitelji, pod uvjetom da je motiviran poslovima koji se u ustanovi obavljaju. Dakle, kod osnovnog oblika napad se može sastojati u običnoj (nekvalificiranoj) prijetnji ili primjeni fizičke sile koja ili nije rezultirala nikakvom posljedicom ili je posljedica takva da je blaža od lakše tjelesne ozljede. Za ovaj najblaži počinjeni oblik novog kaznenog djela propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Prvi teži oblik podrazumijeva da se napad sastoji ili u kvalificiranoj prijetnji – upotrebom oružja ili da je rezultirao posljedicom glade lakše tjelesne ozljede, koja u skladu s konstrukcijom djela kvalificiranom težom posljedicom mora biti nanesena nehajno. Za ovaj oblik propisana kazna kreće se od šest mjeseci do maksimalno pet godina. Najteži

oblik izgrađen je samo na (nehajno) teškoj tjelesnoj povredi zaposlenika ili člana njegove obitelji, što zakonodavac sankcionira kaznom od jedne do osam godina zatvora.

Uz to, postoje i posebni oblici koji štite imovinu pasivnih subjekata. Tako je kao radnja izvršenja posebnih oblika predviđeno uništenje, oštećenje ili onemogućavanje uporabe stvari u imovini zaposlene osobe ili člana njegove obitelji, za što je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Teži posebni oblik s identičnom radnjom izvršenja postojat će ako šteta premaši 450.000,00 dinara, s rasponom kazne od šest mjeseci do pet godina.

Posljednji st. 6. određuje uvjet da će i posebni oblici ovog kaznenog djela postojati samo ako je ono izvršeno u vezi s poslovima koji se obavljaju u ustanovi, kako zahtijeva i osnovni oblik djela. Ovakav pokušaj nomotehničke ekonomičnosti, sasvim je nejasan i naposljetku, imajući u vidu i samo ovo, ali i dva identično postavljena srodna nova kaznena djela, nimalo ekonomičan.

4.1.2. Preklapanja i pitanje stjecaia s nekim od postojećih kaznenih djela

Odredba čl. 344.b ne funkcionira u vakuumu. Nasuprot tomu, kao i svaka norma posebnog dijela kaznenog zakonodavstva, ona ulazi u veoma složen odnos s nizom drugih (i prije nje postojećih) inkriminacija. Prikazat ćemo neke od osnovnih točaka njihovih preklapanja, iako je, razumije se, moguć znatno širi krug interakcija novouvedenog i postojećih kaznenih djela.

Tako, kada napad sadrži elemente fizičke sile ili ozbiljne prijetnje, granice prema djelu *Prinuda* iz čl. 135. KZ-a postaju veoma fluidne. Ipak, čini nam se da će u praksi nova inkriminacija u najvećem broju slučajeva imati primat u odnosu na kazneno djelo *Prinude* jer se može smatrati njezinim posebnim oblikom, pa stjecaj ostaje samo prividan. Slično bi vrijedilo i za kazneno djelo *Uvreda* (čl. 170. KZ-a) i druga verbalna kaznena djela, a ako bi se napad sastojao samo u psovkama ili prijetnjama manjeg intenziteta, ovakve radnje su, smatramo, već obuhvaćene radnjom napada predviđenom novim čl. 344.b.

Kod težeg oblika predviđeno je (podrazumijeva se, nehajno) nanošenje lakše tjelesne ozljede pasivnom subjektu, pa i odnos s istoimenim kaznenim djelom postaje relevantan. Ako bi počinitelj novouvedenog djela, posljedicu lakše tjelesne povrede obuhvatio namjerom, mogla bi biti riječ o stjecanju osnovnih oblika obaju djela. Pa ipak, analizom mogućnosti za izricanje kazne za ova djela počinjena u stjecanju, nastaje jedna zanimljiva i paradoksalna situacija. Ako bismo situaciju (napad + namjerna lakša tjelesna ozljeda) promatrali kroz stjecaj osnovnih oblika ovih dvaju djela, maksimalna kazna mogla bi biti zatvor u trajanju do tri godine i jedanaest mjeseci. Nešto viša kazna (do pet godina zatvora) već je propisana kod težeg oblika novog kaznenog djela napada na osobu zaposlenu u obrazovnoj ustanovi (iako je tu lakša tjelesna ozljeda obuhvaćena nehajem).

Ovo nas dovodi do logički neprihvatljivog rezultata, da je moguće izreći težu kaznu u situaciji kada je posljedica napada u vidu lakše tjelesne ozljede obuhvaćena nehajem, nego kada je obuhvaćena namjerom. Iako je teorijski teško održivo, sustavnim i ciljanim tumačenjem ipak se prije čini opravdanim zaključak da bi i u ovoj situaciji prednost trebalo dati težem obliku novouvedenog djela u skladu s načelom pravednosti. Iz opisane situacije, koja bi se zasnivala na odgovornosti za težu posljedicu obuhvaćenu namjerom (što je inače moguće samo ako time nisu ostvarena obilježja drugog kaznenog djela – čl. 27. KZ-a), vidimo koliko je pomno promišljanje mogućnosti stjecaja od važnosti kod uvođenja novih kaznenih djela i naročito propisivanja kazni za njih.

Odnos prema kaznenom djelu *Nasilničko ponašanje* iz čl. 344. također je specifičan. Budući da se ovo djelo kvalificira nastupanjem posljedice: značajnijeg ugrožavanja mira građana ili težeg remećenja javnog reda i mira, ovdje bi stjecaj mogao biti pravi kada se napadom na nastavnika, drugog zaposlenika ili člana njihove obitelji u isto vrijeme ostvari i neka od predviđenih posljedica za javni red i mir. To bi se, recimo, moglo dogoditi kada su osim pasivnog subjekta nazočne i neke druge osobe.

Kako nam se čini, najzanimljiviji je dodir novog djela s kaznenim djelom *Teška tjelesna povreda* (ozljeda), kod koje kvalificirani oblik iz st. 6. predviđa namjerno nanošenje teške ozljede *osobi koja obavlja poslove od javnog interesa*. Novi čl. 344.b proširio je zaštitu ove kategorije osoba, u koje ulaze i osobe koje obavljaju poslove u području obrazovanja (čl. 112. st. 32. KZ-a)¹⁹ i na slučajeve kada je teška tjelesna ozljeda posljedica nehaja počinitelja. Ako je, međutim, pri napadu na osobu zaposlenu u obrazovnoj ustanovi teška tjelesna ozljeda nastupila namjerno, čini se da će situacija ipak biti nešto drukčija. U skladu s odredbom čl. 27. KZ-a koja regulira odgovornost za težu posljedicu obuhvaćenu namjerom tada bi na prvi pogled stjecaj ovdje trebao biti pravi jer su time ostvarena obilježja nekog drugog kaznenog djela. U tom smislu ispravnije bi bilo dati prednost kvalificiranom obliku teške tjelesne ozljede izvršenu napadom, koji je predviđen kao radnja novouvedenog djela. U tom smislu, kada je napadom namjerno nanescena teška tjelesna ozljeda, prema našem mišljenju, utemeljenije bi bilo uzeti da postoji samo oblik teške tjelesne ozljede iz st. 6. – kvalificiranog posebnim svojstvom pasivnog subjekta, kao osobe koje obavlja poslove od javnog interesa jer bi njome u cijelosti bilo iscrpljeno nepravo ovog ponašanja.

4.2. UVJETI ZA PRIMJENU SANKCIJA PREMA MALOLJETNICIMA

Kako je riječ o kaznenom djelu kojim se pruža posebna zaštita nastavnicima, profesorima i drugim osobama zaposlenim u školama (kao i članovima njihovih obitelji),

¹⁹ Poslom od javnog interesa smatra se obavljanje profesije ili dužnosti koja ima povećani rizik za sigurnost osobe koja ga obavlja, a odnosi se na zanimanja koja su relevantna za javno informiranje, zdravlje ljudi, obrazovanje, javni prijevoz, pravnu i stručnu pomoć pred sudskim i drugim državnim tijelima.

to su od važnosti odredbe kojima se regulira odgovornost maloljetnika. Upravo ove odredbe u velikoj mjeri mijenjaju domete novouvedene regulative. Tako, školska populacija uzrasta do 14 godina, što je 7. ili 8. razred osnovne škole, apsolutno je kazneno neodgovorna, u skladu s čl. 4. KZ-a i čl. 2. ZM-a. Poseban status djeteta, koji se temelji na nezrelosti i ovisnosti o odraslim osobama, na ulasku u zonu kaznene odgovornosti zahtijeva i ozbiljnije promišljanje i usklađivanje legislative u odnosu na donju granicu kaznene odgovornosti (tako i: Herceg Pakšić, 2024, 10).

Nadalje, zbog posebnog kaznenopravnog položaja maloljetnika, osobe koje su navršile 14, ali nisu još navršile 16 godina (mlađi maloljetnici), što obuhvaća učenike sve do prvog ili drugog razreda srednje škole, podliježu samo izricanju odgojnih naloga ili odgojnih mjera (gdje postoji mogućnost određenog lišenja slobode).²⁰

Starijim maloljetnicima (uzrasta od 16 do 18 godina), najranije od prvog do trećeg ili od drugog do četvrtog razreda srednje škole, može se osim spomenutih mjera izreći i maloljetnički zatvor. Pa ipak, ova kazna maloljetniku se izriče tek iznimno (čl. 9. st. 3. ZM-a) samo pod uvjetom da zbog visokog stupnja krivnje, prirode i težine kaznenog djela ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru (čl. 28. ZM-a) i njezino trajanje ograničeno je na trajanje od šest mjeseci do pet godina (čl. 29. ZM-a). Ovaj raspon otvara pitanja u dva smjera. Prije svega, kod osnovnog oblika propisana je kazna čiji je posebni minimum tri mjeseca (do tri godine), pa će u slučaju odmjeraavanja kazne k minimumu propisanom za ovo djelo, sud vjerojatno prije ići prema izricanju odgojne mjere. Tim prije, ovo bi bilo primjenjivo kod posebnog oblika (čl. 344.b st. 4. KZ-a), gdje je propisana novčana kazna ili zatvor do dvije godine. Prvi teži (st. 2.) i teži posebni oblik (st. 5.) predviđaju raspon koji je odgovarajući ukupnom rasponu maloljetničkog zatvora, pa u ovim slučajevima ne postoji nikakav problem. Naposljetku, ostaje pitanje maksimuma najteže kvalificiranog oblika (st. 3.), što je osam godina zatvora, koji se kod maloljetnog počinitelja novog kaznenog djela svode na maksimalnih pet godina. U odnosu na mlađe punoljetne osobe (od 18 do 21 godine) prema odluci suda mogu se primijeniti iste mjere kao i na starije maloljetnike.

4.3. SLABOSTI NOVOG KAZNENOG DJELA

Kao što smo mogli vidjeti, legislativno iskazana normativna strogoća zakonodavca koja se ogleda u kaznama propisanom čl. 344.b nije u potpunosti usklađena s prirodom maloljetničkog kaznenopravnog sustava te u situacijama u kojima su počinitelji upravo učenici, u nekim situacijama relativizira domete preventivne funkcije i umanjuje zaštitu

²⁰ Upućivanje u odgojnu ustanovu (od šest mjeseci do dvije godine) te upućivanje u odgojno-popravnici dom (do četiri godine, uz obvezno preispitivanje temelja za njezinu obustavu ili zamjenu blažom mjerom svakih šest mjeseci).

zaposlenika u školama od onih čijem napadu su ove osobe najpodložnije. Puni opseg zaštite osoba zaposlenih u odgojno-obrazovnim ustanovama i članova njihovih obitelji dolazi do izražaja samo u slučaju napada od strane roditelja ili drugih punoljetnih počinitelja, što svakako nije neopravdano, ali je sasvim skromno. Pa ipak, čini se da zakonodavac nije dovoljno promišljao o iznesenim aspektima zaštite od napada od strane učenika.

Uvođenje čl. 344.b nesumnjivo odražava volju zakonodavca da pošalje jasnu poruku o netoleranciji prema nasilju nad prosvjetnim radnicima, ali će izneseni i niz drugih normativnih i praktičnih problema zasigurno relativizirati očekivani preventivni učinak.

Novouvedenim kaznenim djelima, kojima se pruža posebna zaštita osobama zaposlenima u obrazovnim, zdravstvenim i ustanovama socijalne zaštite, kao što smo naveli, prije svega može se uputiti značajna nomotehnička kritika.

Naime, tri identična članka, koja se razlikuju jedino s obzirom na ustanovu u kojoj žrtva radi, nepotrebno opterećuju i ovako prilično opsežan tekst KZ-a te otežavaju koherentno tumačenje normi. Jedinствена norma sa širim opisom pasivnih subjekata bila bi mnogo racionalnije rješenje.

Dublje od legislativne ekonomičnosti, analiziranim rješenjima mogu se uputiti i brojni prigovori materijalne naravi. Dobar dio novouvedene zaštite već je bio pokriven kvalificiranim oblikom teške tjelesne ozljede prema osobama koje obavljaju poslove od javnog interesa (čl. 121. st. 6. KZ-a). Novo kazneno djelo, kako je opisano, proširuje zaštitu samo na nehaljne posljedice, kao i u određenoj mjeri na verbalne napade, uz sve navedene i mnoge druge probleme u području stjecaja.

Naposljetku, uz kratki usporednopravni osvrt, uočljivo je da znatan broj europskih pravnih sustava napad na prosvjetne radnike kvalificira kao napad na službenu osobu, što je Srbija donekle preuzela kao model, ali bez dosljednog provođenja i jedinstvene nomotehnike. Čini nam se, da se uz mnogo manje intervencija u postojećim odredbama kojima se regulira značenje izraza u KZ-u, na znatno lakši način mogla postići viša razina zaštite ovih pasivnih subjekata. Možda to ne bi u laičkoj i glasačkoj javnosti moglo biti predstavljeno kao unaprjeđenje razine zaštite zaposlenika u školama (i drugim navedenim ustanovama) nego što je to pompozno uvođenje novih kaznenih djela. Zvuči tako primamljivo, iako će stvarni dometi ovoga, kao što smo naveli, biti mnogo skromniji od očekivanih.

Uvjerjenost u preventivni učinak novog djela može se ostvariti samo ako se, uz dosljednu sudsku primjenu, paralelno razviju institucionalni mehanizmi: specijalizirana obuka policije i državnog odvjetništva (javnog tužilaštva), jasni protokoli zaštite u školama, psihološka i pravna podrška žrtvama te kontinuirano prikupljanje podataka o incidentima i ishodima postupaka. U suprotnom, postoji realna opasnost da čl. 344.b ostane

samo deklarativnog karaktera, doprinoseći daljnjoj preopterećenosti kaznenopravnog sustava, bez povećanja razine sigurnosti u obrazovnom sektoru, potvrđujući poznatu tezu da je preglomazno kazneno pravo često lošije nego nikakvo (Stojanović, 2011, 29).

Bez sustavnih mjera prevencije i podrške i bez preciznog tumačenja i dosljednije primjene, novouvedeno kazneno djelo u riziku je da ostane, nažalost, samo još jedan u nizu larpurlartističkih poteza srpskog zakonodavca, a ne stvarni doprinos sigurnosti u školama i drugim javnim ustanovama.

5. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Problematika nasilja u školama predstavlja složeni društveni fenomen koji zahtijeva pozornost ne samo s aspekta zaštite prava i sigurnosti učenika, već i s aspekta očuvanja dostojanstva, profesionalnog integriteta i mentalnog zdravlja zaposlenika u obrazovnom sustavu. Iako se nasilje najčešće promatra kroz prizmu konflikata među djecom ili nad djecom, sve veći broj istraživanja i izvještaja iz prakse ukazuje na rastući problem nasilnog ponašanja usmjerenog prema osobama zaposlenima u obrazovnim ustanovama, odnosno prema nastavnicima i profesorima. Ova vrsta nasilja dolazi ne samo od učenika, već, zabrinjavajuće, i od roditelja, čime se dodatno otežava profesionalni i društveni kontekst rada u školama.

Nasilje prema zaposlenicima u školama može imati različite oblike – od verbalnog i psihološkog, preko digitalnog, pa sve do fizičkog nasilja. Posljedice za zaposlenike nisu samo individualne, već i sustavne, jer utječu na kvalitetu nastave, atmosferu u školi i ukupni pedagoški ambijent. Takvo okruženje negativno se odražava na sve aktere obrazovnog procesa, uključujući i same učenike jer se time urušava autoritet nastavnika i narušava povjerenje u obrazovne institucije.

Zbog toga je nužno da se prevencija nasilja u školama redefinira i proširi, kako bi obuhvatila sve aktere i sve oblike nasilja. Prevencija mora uključivati jasno formuliranje protokola postupanja u slučajevima nasilja nad zaposlenicima, dosljednu institucionalnu podršku, mehanizme prijavljivanja i zaštite, ali i kontinuiranu edukaciju i osnaživanje zaposlenika za prepoznavanje, reagiranje i upravljanje konfliktima. Međutim, područje u kojem je nužno uložiti najviše truda i rada jest suradnja roditelja sa školama. Nužno je njihovo uključivanje kako bi se razvila svijest o zajedničkoj odgovornosti za sigurno i poticajno obrazovno okruženje.

Osim institucionalnih mjera, važnu ulogu ima i društveni smjer koji se treba mijenjati u pravcu veće valorizacije i poštovanja nastavničke profesije. U tom smislu, mediji, obrazovne vlasti i cjelokupna zajednica imaju odgovornost afirmirati važnost uloge nastavnika te doprinijeti stvaranju kulture uvažavanja, suradnje i nenasilne komunikacije.

Zaključno, stvaranje sigurnog i podržavajućeg školskog okruženja zahtijeva sveobuhvatan i integrirani pristup koji podrazumijeva zajedničko djelovanje škole, obitelji, lokalne zajednice i relevantnih institucija. Prevencija nasilja mora postati prioritetna društvena tema, a škole, kao mjesta gdje se uči, raste i razvija, moraju postati prostori u kojima se svaki pojedinac, bilo dijete ili odrasla osoba, osjeća sigurno, poštovano i podržano.

LITERATURA

KNJIGE I ZNANSTVENI ČLANCI:

1. Archard, D. (2004). *Children, Rights and Childhood*. London – New York: Routledge.
2. Björkqvist K.; Jansson, V. (2003). Tackling violence in schools – A report from Finland. U: P. K. Smith (ur.). *Violence in Schools – The response in Europe* (str. 187.–200.). London – New York: Routledge.
3. Farson, R. (1974). *Birthrights*. London: Collier Macmillan.
4. Freeman, M. D. A. (1983). *The Rights and Wrongs of Children*. London – Dover, N. H.: Frances Pinter.
5. Goldstein, J.; Freud, A.; Solnit, J. A. (1979). *Beyond the Best Interest of the Child*. New York: The Free Press.
6. Herceg Pakšić, B. (2024). (Kazneno)pravni položaj djeteta u sukobu sa zakonom u Republici Hrvatskoj: temeljni obrisi. *Dijete i obitelj u suvremenom društvu*, 1(1), 9.–26. DOI: <https://doi.org/10.25234/dosd/31499>.
7. Holt, J. (2013). *Escape from Childhood: The Needs and Rights of Childhood*. Medford, Massachusetts: HoltGWS LLC.
8. Olweus, D. (1999). The nature of school bullying: A cross-national perspective – Norway. U: P. K. Smith; Y. Morita; J. Junger-Tas; D. Olweus; R. Catalano; P. Slee (ur.). *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective* (str. 28.–48.). London: Routledge.
9. Roland, E.; Bjørnsen, G.; Mandt, G. (2003). Taking back adult control – A report from Norway. U: P. K. Smith (ur.). *Violence in Schools – The response in Europe* (str. 200.–215.). London – New York: Routledge.
10. Smit, P. K. (2019). *Psihologija vršnjačkog nasilja: Kako sa nasilništvom u školi*. Beograd: Psihopolis institut.
11. Stojanović, Z. (2011). Krivično pravo u doba krize. *Branič*, 124(1–2), 27.–49.
12. Stojanović, Z. (2014). Krivičnopravni pojam nasilja. U: D. Kolarić (ur.). *Nasilje u Srbiji – Uzroci, oblici, posljedice i društvene reakcije. Tom 1.* (str. 1.–8.). Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Tara 21. – 23. oktobar 2014. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
13. Woods, S.; Wolke, D. (2004) Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. *Journal of School Psychology*, 42(2), 135.–155. DOI: 10.1016/j.jsp.2003.12.002.
14. Žunić Pavlović, V.; Pavlović, M.; Kaljača S. (2018). Nasilno ponašanje učenika prema nastavnicima u srednjoj školi. *Nastava i vaspitanje*, 67(3), 489.–505. DOI: 10.5937/nasvas1803489Z.

PROPISI:

1. Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, broj 98/06, 115/21.
2. Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 15/90, Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, broj 4/96, 2/97.

3. Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, broj 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19, 94/24.
4. Porodični zakon, Službeni glasnik RS, broj 18/05, 72/11 – dr. zakon, 6/15.
5. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Službeni glasnik RS, broj 88/17, 27/18 – dr. zakon, 10/19, 27/18 – dr. zakon, 6/20, 129/21, 92/23, 19/25.
6. Zakon o prekršajima, Službeni glasnik RS, broj 65/13, 13/16, 98/16 – odluka US, 91/19, 91/19 – dr. zakon, 112/22 – odluka US.
7. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, broj 85/05.
8. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Službeni glasnik RS, broj 94/16, 10/23 – dr. zakon.
9. Pravilnik o Protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje, Službeni glasnik RS, broj 11/24.
10. Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja (usvojen zaključkom Vlade Republike Srbije broj 560-8262-2022-2 od 10. veljače 2022.). Dostupno: <https://www.savet.zapravdeteta.gov.rs/doc/dokumenta/Opsti-protokol-za-zastitu-dece-od-nasilja.pdf> (pristupljeno: 8. veljače 2024.).
11. Resolution of the World Health Assembly – Prevention of violence: public health peiority, WHA49.25, 25. svibnja 1996. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/179463> (pristupljeno: 1. ožujka 2025.).

IZVJEŠĆA:

1. Čaprić, G.; Videnović, M. (2024). *PISA izveštaj za Republiku Srbiju 2022*. Beograd: Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja. URL: <https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/2024/04/20240401-PISA-2022-Izvestaj.pdf> (pristupljeno: 2. ožujka 2025.).
2. *Nacrt Aleksinog zakona* (2015). URL: https://www.sd.rs/sites/default/files/116/nacrt_aleksinog_zakona_dza_srbijadanas.pdf (pristupljeno: 15. ožujka 2025.).
3. *Procenjen broj stanovnika* (2023). URL: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=15196&ca=18&cs=1801?s=1801> (pristupljeno: 27. veljače 2025.).
4. *Radna grupa za obrazovanje. Izveštaj o uzrocima nasilja u društvu koje pogađa decu i mlade s preporukama za sistemske promene – Radna verzija* (2024). URL: https://majskaplatforma.rs/wp-content/uploads/2024/05/Obrazovanje_Majskaplatforma.pdf (pristupljeno: 15. ožujka 2025.).
5. *Statistički godišnjak* (2024). URL: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20242057.pdf> (pristupljeno: 27. veljače 2025.).
6. *Statistički kalendar Republike Srbije* (2025). URL: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2025/Pdf/G202517018.pdf> (pristupljeno: 27. veljače 2025.).
7. *Zaštitnik građana, Posebni izveštaj Zaštitnika građana o nasilju u školama* (2023). URL: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/7910/Poseban%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20o%20nasilju%20u%20skolama.pdf> (pristupljeno: 20. travnja 2025.).

MREŽNE STRANICE:

1. *BBC* (2022). Upis na fakultete: Zašto malo đaka u Srbiji želi da studira za nastavnika matematike i srpskog. URL: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-62012626> (pristupljeno: 5. travnja 2025.).
2. *Čuvam te* (2021). Koji oblici nasilja učenika nad nastavnicima postoje i kako se izboriti sa njima?. URL: <https://cuvamte.gov.rs/sr/vest/koji-oblici-nasilja-ucenika-nad-nastavnicima-postoje-i-kako-se-izboriti-sa-njima/3469.php> (pristupljeno: 5. travnja 2025.).

Sandra Samardžić, Ph.D., Assistant Professor

Faculty of Law, University of Novi Sad (Serbia)

E-mail: sandra.samardzic@pf.uns.ac.rs

Stefan Samardžić, Ph.D., Assistant Professor

Faculty of Law, University of Novi Sad (Serbia)

E-mail: ssamardzic@pf.uns.ac.rs

THE PHENOMENON OF SCHOOL VIOLENCE AND CRIMINAL LAW MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF EMPLOYEES IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Abstract

The phenomenon of school violence is becoming an increasingly prominent issue in contemporary society, despite the existence of well-developed legal mechanisms for the protection of children's rights. While safeguarding children's rights remains a legitimate and fundamental goal of modern legal systems, there is a growing need to balance these rights with the protection of other participants in the educational process, particularly school employees. This paper examines various forms of violence within the school environment, analysing both peer violence and violence directed at teaching staff - a form of abuse that continues to receive insufficient attention in both academic and public discourse. Special emphasis is placed on the analysis of the legal framework in the Republic of Serbia, with a focus on criminal law mechanisms aimed at protecting school employees. The paper argues for a more comprehensive and systematic approach to school violence, noting that frequent and sometimes reactive legislative amendments alone are not sufficient. Instead, a deeper institutional and societal transformation is necessary to ensure a safe and dignified educational environment for all stakeholders.

Keywords: *children's rights, legislative framework in education, school violence, violence against education staff, criminal law protection*